

Fenomén deníků věnovaných dětem v současných slovanských literaturách.

Komparativní perspektiva¹

The Phenomenon of Diaries Dedicated to Children in Contemporary Slavonic Literatures. Comparative Perspective

Lenka Odehnalová

Abstrakt:

Ve slovanských literaturách se v posledních letech objevují četné deníkové záznamy, jež jsou věnovány dětem, jejich výchově a dospívání. V příspěvku se zaměřením na dialog česko-slovensko-ruský jsou definována žánrová specifika deníkových záznamů o dětech vznikajících v současné české literatuře (Lucie Nachtigallová, Deníky fejsbukové matky, 2016–2018), v současné slovenské (Dana Hlavatá, Denník chaotickej matky, 2021) a ruské literatuře (Maša Traub, Дневник мамы первоклассника, 2009). Cílem příspěvku je vymezení a srovnání žánrových specifik uvedených děl, přičemž bude poukázáno na žánrový posun, který lze v tvorbě ženských autorek pozorovat.

Abstract:

In recent years, the Slavic literatures have featured numerous diary records dedicated to children, their upbringing and adolescence. The paper focused

¹ Studie je výsledkem práce v oblasti vědy, výzkumu, tvůrčí činnosti a dlouhodobého rozvoje PdF UHK (postdoktorská pracovní pozice) a je financováno ze zdrojů určených a poskytnutých za tímto účelem.

on the Czech-Slovak-Russian dialogue defines genre specifics of diary entries on children that emerge in the current Czech literature (Lucie Nachtigallová, Deníky fejsbukové matky, 2016–2018), current Slovak literature (Dana Hlavatá, Denník chaotickej matky, 2021) and Russian literature (Masha Traub, Дневник мамы первоклассника, 2009). The paper seeks to define and compare genre specifics of the mentioned works, pointing on a genre shift, which can be observed in the works of the female authors.

Klíčová slova:

současné slovanské literatury, ženské psaní, žánr deníku, žánrová specifika, žánrový posun, srovnání

Key Words:

contemporary Slavonic literatures, female writing, diary genre, genre specifics, genre shift, comparison

Vznik autobiografických žánrů a memoárové literatury je obecně spjat se společenskými změnami a dějinnými kataklyzmaty. Dnešní doba s sebou přináší zaměření na člověka, důraz na jeho prožívání, subjektivní výpověď, osobní zkušenost. V literatuře se tento jev projevuje vznikem autobiografických žánrů a memoárové literatury z pera spisovatelů i ne-spisovatelů. Objevují se memoáry, eseje i různé typy deníkových zápisů, z nichž si osobitou pozornost zaslouží zejména ty, jejichž autory jsou ženy patřící k mladé generaci spisovatelek nebo i ženy bez předchozí spisovatelské zkušenosti a publikování deníkových záznamů představuje jejich spisovatelský debut.

V souvislosti s tvorbou klasika ruské literatury, Fjodora Michajloviče Dostojevského, jenž ve druhé polovině 19. století periodicky vydával dílo žánrově blízké deníku, bychom rádi poukázali na tři díla napsaná rukou ženy-spisovatelky. Z dějin slovenské literatury jsou známy deníkové záznamy realistické spisovatelky Eleny Maróthy Šoltésové *Moje*

děti (1923–1924)², jež jsme z žárového a tematického hlediska srovnávali s Dostojevského *Deníkem spisovatele*.³ V českém prostředí vznikly deníkové záznamy překladatelky Dostojevského děl Bronislavy Herbenové,⁴ které pocházejí z přelomu 19. a 20. století, publikovány však byly díky iniciativě novinářky Jany Špačkové až v roce 2014 s názvem *Deník Bronislavy Herbenové*. Téma dětí je v deníku reflektováno z poněkud jiné perspektivy, protože se jeho autorka soustředila především na osobnost manžela Jana Herbena a na společenský život, který s sebou přinášel například i kontakty s rodinou T. G. Masaryka.⁵ V souvislosti s Dostojevským za zmínku dále stojí *Vzpomínky* (1925) Anny Grigorjevny, Dostojevského druhé manželky, jež jsou primárně zaměřeny na spisovatele s cílem přiblížit jeho osobnost v rodinném světle a očistit tak jeho jméno.⁶

² Dílo bylo přeloženo do českého jazyka v roce 1957, tudíž jeho název uvádíme v češtině.

³ Viz studie (Paučová 2015, 111–20).

⁴ Z Dostojevského děl se Bronislava Herbenová podílela na prvním českém překladu *Deníku spisovatele*, jež vznikl v letech 1910 až 1912, zasloužila se také o překlad výborů z Dostojevského tvorby se zaměřením na tematiku dětí a dětství *Hošík u Ježíškova stromečku / Stoletá / Mužik Marej / V panském ústavě / Povídka o kupci* (1907) a *Dostojevskij dětem* (1920). Překládala rovněž díla I. A. Gončarova, V. M. Garšina, A. N. Apuchtina, I. S. Turgeněva a dalších. Kromě překladatelské činnosti se věnovala i ženskému skautingu a v roce 1922 vydala společně s Emilií Mlčicovou *Příručku dívčího skautingu*.

⁵ Herbenová ve svých deníkových záznamech otevřeně promlouvá také o velmi osobních tématech, například o potratu. Viz Špačková 2014, 65.

⁶ Jelikož memoáry Anny Grigorjevny Dostojevské na děti primárně zaměřeny nejsou, v souvislosti s tématem dětí v nich lze sledovat Dostojevského vztah nejen k vlastním, ale i cizím dětem, jeho lásku, starostlivost i obavy z nemoci nebo z náhlé smrti. Na základě vztahu k vlastním dětem Anna Grigorjevna poukazuje na spisovatelovy charakterové rysy, jež okolnímu světu nebyly známy a projevovaly se pouze v úzkém rodinném kruhu. Například ve vzpomínkách Anny Grigorjevny, které se vážou k roku 1867, je uvedeno, že po narození dcery Soni se Dostojevskij projevoval jako citlivý a starostlivý otec; pokud uslyšel dětský pláč, nechal veškerou práci a seděl u postýlky, dítěti zpíval a rozmlouval s ním (Dostojevská 1981, 146–7). Dále ve vzpomínkách čteme, že Fjodor Michajlovič měl zvláštní nadání, jak s dětmi mluvit, uměl je zaujmout a lehce si získat jejich důvěru (Dostojevská 1981, 278).

Deníkové záznamy, které Dostojevského manželka napsala v roce 1867, byly později vydány jako deník *Дневник 1867 года* (1923).

Cílem příspěvku je definovat žánrová specifika a žánrový posun deníkových zápisků vznikajících v současných, ale různých slovanských literaturách. Zaměříme se na česko-slovensko-ruský trojúhelník – na *Deníky fejsbukové matky* (2016–2018) české spisovatelky Lucie Nachtigalové, dále nás bude zajímat *Denník chaotickej matky* (2021) slovenské autorky Dany Hlavaté a nakonec deníkové záznamy ruské spisovatelky Maši Traub *Дневник первоклассника* (2009).⁷ Z perspektivy dneška se jedná o zkušené autorky, dvě z nich mají za sebou debut a kromě debutového díla vydaly i další. Pouze v případě Lucie Nachtigalové bylo zkoumané dílo zároveň i autorčiným debutem. Již samotným názvem díla autorky zdůrazňují žánr: Lucie Nachtigallová svými deníky akcentuje formální stránku deníkových záznamů, jež jsou psány formou statusů na sociální síti, a osobnost autorky jako matky. V deníku z pera Dany Hlavaté je rovněž zdůrazněn žánr díla, také se v něm však odráží i povahový rys ústřední postavy. Název deníku Maši Traub kromě žánru zdůrazňuje autorskou osobnost a věkovou skupinu dítěte.⁸

Žánrový typ zkoumaných deníkových záznamů se pohybuje mezi tzv. spisovatelským deníkem a fiktivním deníkem. Spisovatelský deník jsme v souvislosti s Dostojevského *Deníkem spisovatele* definovali jako platformu

⁷ Kromě uvedené deníkové triády lze zmínit i dílo Małgorzaty Mroczkowské *Dziennik przetrwania. Zapiski niedoskonalej matki* (2018), které bylo vydáno přibližně ve stejné době jako deníkové záznamy Lucie Nachtigallové. Autorka pojmenovala své dílo deníkem, protože jsou v něm obsaženy různé aspekty starostlivosti o děti a všeho, co s sebou přináší mateřství. Z tohoto důvodu je možné dílo řadit k žánru deníku. Na druhou stranu v něm ale lze vidět také i román složený z útržků různých aspektů rodinného života a z hlediska žánrového typu jej označit atributem rodinný. Čím se však dílo Małgorzaty Mroczkowské od žánru deníku vzdaluje to, je že jeho části nejsou datovány jako zápisky Dany Hlavaté nebo Lucie Nachtigallové, je v nich však akcentována dialogičnost a situační komika běžných dnů.

⁸ V názvech dalších deníkových záznamů, jež jsou věnovány dětem, rovněž dominuje žánrové zařazení. Například v díle *Dziennik przetrwania. Zapiski niedoskonalej matki* polské spisovatelky Małgorzaty Mroczkowské je podobně jako v případě deníku Dany Hlavaté důraz kladen na žánr, ústřední postavu a její povahový rys.

autorovy filozofie, názorů a vlastní tvorby, čemuž dle typologie české bohemistky Hany Bočkové částečně odpovídají dva termíny: pracovní deník a literární zápisník.⁹ Dominantním rysem spisovatelského deníku je jeho spjatost neboli propojení s ostatní tvorbou autora a rovněž schopnost v sobě syntetizovat i jiné literární žánry, tzv. polymorfní rozpětí (termín I. Pospíšila).¹⁰ Fiktivní deník je koncipován jako výpověď postavy, avšak ve srovnání s dalšími žánrovými typy definován jako typ s nejvyšší mírou stylizace. V tvorbě ženských autorek nabývají zkoumané žánrové typy – spisovatelský i fiktivní deník – poněkud jiných rysů, dochází tak k žánrovému posunu, jenž je patrný především ve vztahu k formální stránce díla, výběru témat a také ve vztahu k integrovaným žánrům.

Deníková trilogie fejsbukové matky z pera Lucie Nachtigallové vycházela na sociální síti Facebook již v letech 2008 až 2017, knižně poněkud později, v letech 2016 až 2018. Fakt, že *Deníky fejsbukové matky* byly publikovány dříve na sociální síti, může znamenat větší možnosti, jak oslovit širší okruh čtenářů, z tematického hlediska však může podle nás zaujmout především ženskou část čtenářského publika.¹¹ Prostor sociálních sítí je typický tím, že právě zde čtenáři mohou vyjádřit svůj názor napsáním komentáře pod daný status. *Deníky fejsbukové matky* nacházející se na

⁹ Pracovní deník je dle Bočkové soustředěn na spisovatelovu tvůrčí činnost, čímž jsou v něm zákonitě omezeny záznamy osobního charakteru. Dominuje plánování autorovy literární činnosti a průběžné sledování, zda dochází k plnění tohoto plánu, proto tento typ deníku může připomínat diář. Literární zápisník je zaměřen na četbu a hodnocení literárních děl jako jednu z činností spisovatele, ucelené informace o životě daného spisovatele v něm však chybí. (Bočková 1989–1990, 43)

¹⁰ V dané souvislosti odkazujeme na monografii Iva Pospíšila *Rozpětí žánru* (1992), v níž je termín polymorfní rozpětí definován na příkladu díla A. P. Čechova *Ostrov Sachalin* jako vícežánrovost neboli žánrová mnohotvarost. Čechovovo dílo je z žánrového hlediska interpretováno jako „svěrázný hraniční text, jehož téma spojuje žánrově různorodé útvary“, v němž lze vidět současně umělecký cestopis, vědeckou studii i dokumentární dílo (Pospíšil 1992, 74).

¹¹ V současnosti má facebooková stránka *Deníků fejsbukové matky* asi 56 tisíc sledovatelů. Stránka je doposud aktivní, autorka na ní sdílí různé možnosti výletů i každodenní humorné okamžiky ve svém životě.

sociální síti tyto reakce obsahují,¹² tištěná verze deníků však ne. Statusy v tištěné verzi publikace jsou graficky upraveny tak, že vidíme pouze obrázek ikony komentáře, „lajku“ a sdílení. Zveřejňování díla na sociální síti je možné považovat jakoby za „polopublikaci“, protože autor nebo autorka může některé statusy smazat. Ani v souvislosti s *Deníky fejsbukové matky* nelze jednoznačně určit, zda se v tištěné verzi knihy objevily všechny statusy ze sociální sítě, případně jestli byly některé z nich smazány. Všechny tři díly deníkových záznamů o fejsbukové matce jsou opatřeny dedikací: první díl autorka věnovala svojí babičce,¹³ dětem – Viktorii, Františkovi a Alžbětě¹⁴ je věnován druhý díl a poslední díl fejsbukové trilogie je věnován manželovi.¹⁵

Ve srovnání s ostatními zkoumanými díly se jedná o zápisky s největší periodicitou, což předpokládá i tematickou rozmanitost díla. Vyšší míra periodicity působí také na charakter žánru zejména tím, že do popředí díla jako celku více vstupuje jeho kronikový půdorys. Tím, že žánr deníku má několik společných rysů s kronikovými žánry, zejména chronologické zaznamenávání událostí, tzv. juxtapozičnost, lze termín Iva Pospíšila *kronikální prostorová pulzace*,¹⁶ jenž byl původně použit v souvislosti

¹² Na facebookové stránce *Deníků fejsbukové matky* je možné najít pozitivní, ale i negativní ohlasy. V těch pozitivních je Lucie Nachtigallová obdivována za svoji invenci, negativními ohlasy ji čtenáři odsuzují za přílišné odhalování soukromého života dětí. Blíže viz <https://www.facebook.com/profile.php?id=100044309535579>. V deníkové trilogii si autorka jistě nebezpečí sama uvědomuje, ale pouze jako falešnou iluzi přátelství, kterou s sebou přinášejí sociální sítě.

¹³ „*Tuto knížku věnuji s velkou láskou, obdivem a úctou nejlaskavější babičce a prababičce pod sluncem – Marjánce z Klimkovic.*“ (Nachtigallová 2016)

¹⁴ „*Tuto knížku věnuji s obrovskou láskou a s díky za to, že patří znova do mého života, třem nejmilejším, nejzlobivějším a nejinspirativnějším bytostem mého života – Viktorce, Františkovi a Bětušce.*“ (Nachtigallová 2017)

¹⁵ „*Říká se, že za každou šťastnou ženou stojí nezakomplexovaný muž. A já jsem šťastná, že takového chlapa mám. Že má smysl pro humor, nadhled, trpělivost a že mě má rád. Tahle knížka je pro tebe, Františku.*“ (Nachtigallová 2018)

¹⁶ Termín *kronikální prostorová pulzace* je definován v monografii *Ruská románová kronika* (1983). Ivo Pospíšil jím označuje změnu prostorové amplitudy, která způsobuje rozšiřování a smršťování prostoru, což představuje stěžejní rys statických, mravoličných nebo obrazných žánrů. Kronikální prostorovou pulzací demonstruje

s ruskou románovou kronikou, aplikovat na definici prostorových vztahů v deníkových žánrech. V trilogii Lucie Nachtigallové prostor pulzuje: lze konstatovat, že se rozšiřuje a smršťuje úměrně s narůstajícím věkem dětí.

Jak bylo uvedeno výše, periodicita záznamů předpokládá jejich tematickou heterogenitu. Témata, kterým se autorka věnuje, lze rozdělit do tří okruhů: první okruh představují děti, další okruh je spjat s ostatními členy rodiny a třetí okruh vytváří objektivní realita. Život dětí je pro *Deníky fejsbukové matky* samozřejmě dominujícím tématem, zahrnuje několik subtémat, jimiž jsou důležité momenty a zážitky – svátky, společné aktivity, ale i nemoci, dále také docházka dětí do školky a později do školy. Deníkové záznamy zobrazují i ostatní členy rodiny, autorku samotnou, otce, babičku, psa, později kočku; případně širší okruh přátel (kamarádka, bývalí spolužáci) (Odehnalová 2021, 95–6). Posledním okruhem je objektivní realita, tedy společensko-kulturní kontext, v němž jsou deníkové záznamy autorky ukotveny. Čteme o významných událostech let 2009 až 2017, k nimž nechybí autorčino hodnocení. Nutno však zdůraznit, že tematická rozmanitost závisí především od autorky samotné. Právě ona je tím elementem, který ovlivňuje jak výběr tématu, tak uspořádání deníkových záznamů.

Jak bylo uvedeno výše, dominantním rysem spisovatelského deníku je také propojenost s vlastní tvorbou spisovatele. Ve vztahu k autorce *Deníků fejsbukové matky* najdeme na stránkách jejího deníku reflexi vlastní tvorby i náznaky hodnocení jiných literárních děl. Autorka například uvádí, že četla román amerického spisovatele Johna Irvinga *Poslední noc na klikaté řece*,¹⁷ detektivky Stiega Larssona *Muži, kteří nenávidí ženy*¹⁸

na příkladu románové kroniky N. S. Leskova *Staré časy v Plodomasově*, v níž je kronikový prostor narušen zásahy zvenčí a dochází k jeho pulzaci – otevírá se a opět uzavírá na Plodomasovově panství. (Pospíšil 1983, 24–5)

¹⁷ „V rekordním čase jedné noci jsem dořachla novou knihu od Johna Irvinga – *Poslední noc na klikaté řece*. [...] Pokud někoho zajímá můj názor, tak je to nejlepší Irvingova kniha od dob *Garpa*, *Moštárny* a *Vdovy*.“ (Nachtigallová 2016, 100)

¹⁸ „Objevila jsem knihu, kterou už celý svět objevil roky přede mnou – *Stiega Larssona a jeho Muže, co nenávidí ženy*. Stálo mě to sice mnoho hodin spánku, které jsem obětovala šesti stovkám stran detektivky, ale nelituju.“ (Nachtigallová 2016, 110)

a Larse Keplera *Hypnotizér*,¹⁹ nebo také knihu *Plánování nemyslitelného*²⁰, kterou editorsky připravil Petr Luňák a další. Hodnocení děl je přítomno v náznacích. V souvislosti s *Deníkem spisovatele* jsme vymezili tři typy přesahů ze spisovatelovy vlastní tvorby do deníku: retrográdní, aktuální a futurální.²¹ U Lucie Nachtigallové pozorujeme retrográdní přesah, a to například ve třetím dílu *Deníků fejsbukové matky*, když je zmiňován díl první, který autorka vytvořila a v dané chvíli připravuje k vydání: „Právě jsem s grafikem dodělala knížku – bude se jmenovat stejně jako tato stránka – *Deník fejsbukové matky*, tedy pokud vám to nevadí. Ještě jedna korektura a mám to z krku! Ráno to ještě vypadalo, že to nestihneme – celý svět se otočil proti nám – dokonce i jedna slzička mi ukápla. To je tak, když si vymyslíte úplně nový formát, pro který neexistuje žádný muštr. A že jsme porušili úplně všechna pravidla!“ (Nachtigallová 2018, 120) Ve třetí části deníků je ještě zmiňován vznik obálky druhého dílu, na níž z pochopitelných důvodů nejsou vyobrazeny obličeje dětí, ale nakonec nohy dětí ze sousedství (Nachtigallová 2018, 223). Lze konstatovat, že reflexe vlastní tvorby je v žánrovém typu spisovatelského deníku, jehož autorkou je žena a dominujícím tématem děti, značně oslabena.

V souvislosti s tematickou stránkou deníkových záznamů důležitou roli sehrává reminiscentnost textu, různé vzpomínky objektivního i subjektivního charakteru, které mají v deníku své místo. Většina deníkových záznamů autorky je doplněna vizualizací – obrázkem, jenž nabývá funkci pointy, je však možné nalézt i záznamy, v nichž textová část chybí a nahrazuje ji

¹⁹ „Jsem v těžkém stresu. V noci nespím kvůli knize *Hypnotizér* a vrazi mě pronásledují po celém bytě.“ (Nachtigallová 2016, 119)

²⁰ „Už měsíc mám na nočním stolku připravenou knihu se skvělou recenzí a vykřičníkovým doporučením: *Přečíst! Je to Plánování nemyslitelného* od Petra Luňáka. Zřejmě je to mateřským zakrněním mozku, ale nemůžu se dostat dál než za stranu dvacet dva. Stačí jeden odstavec a Luňák na mě funguje jako stoprocentní sedativum. Tak snad za pár let...“ (Nachtigallová 2017, 17–8)

²¹ Retrográdní přesahy jsme definovali jako odkazy na předchozí tvorbu autora, pojmem aktuální přesahy jsou označeny odkazy na díla, na kterých autor momentálně pracuje, tato díla mohou být publikována na stránkách deníkových zápisků, jak lze vidět na příkladu Dostojevského *Deníku spisovatele*, a futurální přesahy představují spisovatelovy budoucí publikační záměry. Blíže viz Odehnalová 2021, 42–4.

pouze obrázek, s jehož pomocí je pointa daného záznamu umocněna. Z hlediska kvantity jsou zastoupeny záznamy kratší i delší. Delší záznamy mají deskriptivní charakter a vztahují se především k dovoleným a k výletům. Objevují se také záznamy, jež mají dialogický charakter.

Z hlediska jazyka je možné pozorovat jednoduché věty a hovorové výrazy, přičemž autorka na několika místech pociťuje i jisté omezení slovní zásoby: „*Jsem zoufalec – ztrácím slovní zásobu. O víkendu jsem chtěla houknout na partu teenagerů, kteří hulili před školou a strašně sprostě nadávali, ale vykoktala jsem pouze ‚Vy škaředí nehodní darebové!‘, když se začali smát, vzpomněla jsem si ještě na strašlivě pejorativní ‚Pitomečkové!‘. Bětuška v kočárku zatleskala.*“ (Nachtigallová 2016, 23) Jazyková stránka samozřejmě podtrhuje dominující téma.

Denník chaotickej matky (2021) je v pořadí již šedesátým dílem slovenské autorky Dany Hlavaté,²² která kromě prózy pro dospělé publikovala i několik děl pro děti.²³ Deník nebo lépe řečeno měsíčník je dedikován autorčině snaše, autorka dále nabádá matky, aby si zapisovaly své zážitky s dětmi, protože jsou jedinečné a neopakovatelné: „*Zapísiujte si všetko, čo vaše deti zažívajú a vy s nimi. Inak vám veľa vecí vyfučí z hlavy. A spomienky sa nenávratne rozplynú. Ak hovorím zapisovať všetko, tak naozaj všetko.*“²⁴

V deníku jsou tematicky zahrnuty tradiční problémy mladých rodičů (vztahy mezi manželi, vztahy s tchyní, vztah k dětem, výchova dětí), vztahy s lidmi, kteří nemají děti. Zaznívá i téma žárlivosti. Deníkové záznamy jsou vedeny mladou ženou Lucií. Její příjmení autorka čtenářům

²² Dana Hlavatá (roč. 1957) je absolventkou televizní žurnalistiky na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, v současnosti se věnuje dramaturgii, psaní rozhlasových her a prózy pro děti a dospělé. Autorka debutovala v roce 2002, když pod pseudonymem Kristína Lumiská publikovala příběh týrané ženy s názvem *Urobím ti peklo*. Blíže viz <https://www.litcentrum.sk/autor/dana-hlavata/zivotopis-autora>.

²³ V dané souvislosti lze zmínit řadu publikací autorky, z nejnovějších například *Spadli z jahody* (2021), *O červenom autíčku* (2021), *10 prípadov detektíva tchora Hektora* (2020), *Herbárik. Príbehy lúčnych kvietkov* (2020), *Šlaháčková víla* (2020), *Popletený drak* (2019), *Rozprávky dúhového dáždíka* (2019) a další.

²⁴ Dedikace z deníkových záznamů Dany Hlavaté *Denník chaotickej matky* (Hlavatá 2021).

nesděluje, známe však její bydliště a rodinné zázemí. Deníkové záznamy jsou zaměřeny pouze na Luciinu rodinu, jež je tvořena manželem, dětmi, otcem a tchyní. Lucie má dohromady čtyři děti – dceru Emmu, syna Samka a dvojčata, jež se narodí v průběhu psaní deníkových záznamů. Nízký věk všech dětí a neustálá péče o ně matce neumožňují téměř žádné rozptýlení. Mimořádně se objevují přátelé – Luciiny kamarádky. Jako určité ozvláštnění tematické stránky deníkových záznamů funguje zobrazení netradičního vztahu, jenž se v rodině objevuje. Jedná se o vztah Luciina otce s manželovou matkou, který svatbou nabývá na důležitosti, avšak přináší s sebou příjemné i nepříjemné situace, protože své vztahové problémy staří rodiče nevědomě přenášejí i na mladou matku Lucii a jejího manžela.

Kromě uvedených témat zaznívá také vážný problém nejednotné výchovy,²⁵ když oba rodiče reagují na problémy s dětmi rozdílně a dítě následně hledá jednodušší cestu. Autorka například uvádí tuto situaci: „[...] *krútiac hlavou, no dcére nič nepovediac, vyšiel z detskej izbičky. Super, tlietkam ti, Maťo, nič si síce Emke nevytkol, ale ani si nepovedal tú tvoju obvyklú vetu – ale veď sa nič také hrozné nestalo. Nechal si ma konať samu, aby sme sa nepovadili kvôli dvojitej výchove. Že ty jej niečo dovoľíš, ja zakážem a potom som tá najhoršia.*“ (Hlavatá 2021, 59) V zápiscích Nachtigallové a ani Traub se téma nejednotné výchovy jakožto někdy odvrácená strana výchovného působení rodičů na děti nerozvíjí. Ve srovnání s *Deníky fejsbukové matky* Lucie Nachtigallové širší společenský kontext ani souvislosti s aktuálním společenským děním nejsou v deníku Dany Hlavaté uvedeny, právě naopak, pozornost je maximálně soustředěna na rodinné prostředí (domov, chata, dům prarodičů), výjimečně na přátele (kavárna aj.).

²⁵ Kromě pěti základních výchovných stylů (1. autokratický, 2. liberální s nezájmem o dítě, 3. rozporný autokraticko-liberální styl, 4. laskavý liberální a 5. integrační) jsou v oblasti teorie výchovy vymezovány i negativní tendence, jimiž jsou časté zákazy a příkazy, přehnaná starostlivost, stanovování nepřiměřených cílů, perfekcionismus, tělesné tresty a nedůsledná výchova. Poslední z uvedených negativních tendencí, nedůsledná výchova, je blíže specifikována jako nežádoucí zejména proto, že se neopírá o žádná pravidla nebo výchovné cíle. Jeden z rodičů dítěti všechno dovolí a druhý mu naopak všechno zakáže. Dítě tak neví, co se od něj čeká, což mu znemožňuje vybudovat si žebříček hodnot. (Pasternáková, Krásná 2015, 66–7)

Samotný text deníku je rozdělen do třiceti kapitol, z nichž každá obsahuje jeden záznam opatřený konkrétním datem. Uvedený záznam se však nevztahuje pouze k jednomu dni, ale k několika dnům, resp. k měsíci. Některé záznamy vznikají s delším časovým odstupem (jednoho až tří měsíců), například když se autorce narodila dvojčata. Nejčastěji se záznamy objevují s periodicitou jednoho měsíce, proto, jak bylo naznačeno výše, lze deník nazvat i měsíčníkem.

Typologicky je možné deník Dany Hlavaté zařadit k fiktivním deníkům, protože autorka a hlavní postava jsou dvě různé osoby. Otázkou však je, zda deníkové záznamy obsahují autobiografické rysy či osobní zkušenost autorky nebo její snachy, které jsou tyto deníkové záznamy věnovány. Faktem však zůstává, že autorčina vnučka se jmenuje Ema (stejně jako jedno z Luciiných dětí), a některé situace tak mohou být inspirovány právě vnučkou. Z tohoto hlediska mají zápisky přesah k osobnímu deníku, a proto lze předpokládat, že autorka do deníkových zápisů postavy vložila své vlastní zkušenosti nebo zkušenosti své snachy. Využitím tohoto postupu si udržuje od postavy větší odstup.

Důležitým rysem deníkových záznamů Dany Hlavaté je jejich reminiscenčnost. Samotný text obsahuje kromě vzpomínek vážících se k danému měsíci i krátké reminiscence na související události. Celá první část deníkových záznamů je věnována životu autorky před založením rodiny, seznamuje čtenáře s přítelem, pozdějším manželem, a s dětmi. Dalším důležitým rysem textu je dialogičnost. Text, zejména jeho části, v nichž jsou popisovány zážitky s dětmi, s rodiči nebo přáteli, je psán dialogickou formou: postava Lucie – manžel, Lucie – tchyně, Lucie – děti. Záznamy jsou propleteny humornými situacemi, jedná se o příhody s dětmi, ale také o trapné situace, v nichž se ocitla hlavní postava. Na několika místech²⁶ deníkových záznamů autorky je patrné, jak se postava Lucie svěří deníku se svými radostmi i starostmi, toto „svěřování“ může připomenout Michala Viewegha, jenž ve svém deníku *Báječný rok* mimo jiné zmiňuje i uklidňující, doslova terapeutické účinky psaní deníků: „*Psaní deníku mě uklidňuje (podobně*

²⁶ Například: „*To uznáš, denník môj, že to by nezvládla ani flegmaticka. A tou ja rozhodne nie som. Ak mám príčinu, vybuchnem ako Etna. To sa práve deje.*“ (Hlavatá 2021, 42)

jako třeba četba nebo láhev vína), jeho terapeutické účinky jsou nesporné. Možnost každodenní sebereflexe.“ (Viewegh 2006, 34). Na rozdíl od kronikových žánrů, kde se dílo obvykle uzavírá smrtí postavy, loučením s postavami, místem děje nebo výjimečně také in medias res (Pospíšil 1983, 75), se deníkové záznamy Dany Hlavaté vyznačují jistou neukončeností. Explicitně odkazují na další pokračování deníku, jež by mohlo vzniknout s odstupem času: „Jediné, čo mi chýba, je čas. A ten asi budem mať až o pár rokov, kedy budú deti v puberte a ja si začnem písať ďalší denník. Denník chaotickej matky.“ (Hlavatá 2021, 274)

Z hlediska jazyka se i tento text vyznačuje jednoduchostí, v textu dominují krátké věty, což může odkazovat na uzavřenost ženy v domácím prostředí, jejíž život je omezen pouze na péči o děti, vaření, praní, žehlení a úklid. Hlavní postava Lucie v deníku promlouvá: „Som už dlho doma. Mala by som sa viac socializovať. Nadlho som vypadla z pracovného kolotoča. Som zvedavá, ako doň naskočím, či si nohy, ruky nedolámem.“ (Hlavatá 2021, 27) Využitím hovorových výrazů a slangu se text více přibližuje mladší věkové kategorii a nenáročným čtenářům, mají zvýšit atraktivitu textu.²⁷ Řeč dětí autorka zaznamenává foneticky.

Posledním dílem naší skládky jsou deníkové záznamy ruské autorky Maši Traub²⁸ *Дневник первоклассника*, které byly publikovány již v roce 2009 a jsou ze srovnávaných děl „nejstarší“. Tyto deníkové záznamy autorky se zaměřují na školní docházku dítěte, konkrétně na zlom v podobě prvního ročníku. Dílo Maši Traub *Дневник первоклассника* je

²⁷ V textu je možné najít například tyto výrazy: „prepnutá“, „hompálat“, „šerblík“, „bombardiaky“, „ksicht“, „vechet“, „zachloštit“, „cicmať sa“ a slovní spojení „zraziť sa s koňom“, „ochlast party“, „šuma fuk“, „točiť o niečom“, „váľať si šunky“, „byť z niečoho na prášky“ a další.

²⁸ Maša Traub (roč. 1976) je absolventkou Literárního institutu M. Gorkého v Moskvě. Jako novinářka v minulosti přispívala do časopisů *Известия* a *Новые известия*. Je označována za „Trifonova v sukni“ nebo „Dovlatova v ženském rodě“. V oblasti literární tvorby se soustřeďuje na tematiku rodiny a mezilidských vztahů. Blíže viz <https://www.gazeta.ru/comments/column/traub/?updated>.

označováno jako bestseller²⁹ a má i pokračování, jež nese název *Второй раз в первый класс* (2017).

Periodicita záznamů Maši Traub je vyšší než u Dany Hlavaté, ale v srovnání s deníky Lucie Nachtigallové, v nichž se objevuje i několik záznamů denně, nižší. Pohybuje se přibližně na jednom záznamu za dva až čtyři dny, začátku školní docházky odpovídá vyšší periodicita záznamů, později slábné. Začátek je datován na 28. srpna, rok autorka neuvádí. Na rozdíl od ostatních zkoumaných děl začíná deník Maši Traub in medias res rodičovským sdružením. Již na začátku je poukázáno na přítomnost autobiografických rysů: „Пока эта книга готовилась к выходу, мой сын Вася стал второклассником.“ (Traub 2009) Mezi autorkou a postavou matky, z jejíž perspektivy je deník psán, však cítíme odstup. Text deníku sestává ze čtyř částí, převážně je tvořen dialogy uspořádanými do řetězce humorných situací a anekdotických příběhů. Dialogičnost lze proto považovat za jeden ze stěžejných rysů autorčina stylu.

Ústředním tématem je téma školy, dále výchovy a mezilidských vztahů: rodič – dítě, učitel – dítě, děti ve škole, rodiče spolužáků. Dominují humorné okamžiky: matka prvňáka Maša ráno není zvyklá vstávat brzy a v první školní den ráno znovu usne.³⁰ Syn Vasilij si nepamatuje, s kým seděl v lavici, zapomíná nebo ztrácí školní potřeby apod. Opakovaně dokonce přinese domů školní potřeby špinavé od jídla.³¹ V deníku jsou zobrazeny různé typy rodičů, vodění dětí do školy a jejich vyzvedávání ze školy (konkrétně obraz čekání na děti společně s dalšími rodiči), učení s dětmi, rodičovská sdružení a další. Místo v deníku rovněž patří zachycení spolužáků Vasilije – Dimy, Griši, Nasti a dalších. Zaměřeni deníkových záznamů Maši Traub na školní docházku dítěte působí také

²⁹ Na motivy knihy vznikl v roce 2014 stejnojmenný film.

³⁰ „Вставали тяжело. Я хоть и проснулась, но подняться не было сил. – Может, перейдем на домашнее обучение? – спросила я мужа. [...] Убила бы... Собрались, ушли. Я их проводила, не приходя в сознание.“ (Traub 2009)

³¹ „На следующий день та же картина. Только тетради не в яблоке, а в сливе. Мыла портфель. – Вася, я же тебя просила... – Ты про яблоко просила, а это слива, – сказал сын.“ (Traub 2009)

na prostorovou amplitudu, jež se ve srovnání s deníky Lucie Nachtigallové a Dany Hlavaté zmenšuje, resp. je omezena na domácí prostředí a školu.

Důležitou roli v textu mají podobně jako v ostatních zkoumaných dílech reminiscence. Například setkání s první synovou učitelkou Světlanou Alexandrovnou provází humorná reminiscence na učitelku bez zubů.³² Lze zmínit i další situace: když Vasilij přinese ze školy domů vši, matka si vzpomíná na analogickou situaci z minulosti; nebo když syn přijde s přáním chodit do družiny, matka si vybaví, že v dětství vnímala družinu spíše jako formu trestu. Jazyková stránka podobně jako v případech deníků Lucie Nachtigallové a Dany Hlavaté podtrhuje téma dětí, v jazyce deníku Maši Traub je navíc reflektováno i školní prostředí.

Zkoumané deníkové záznamy vznikající ve slovanských literaturách současnosti mají specifický žánrový otisk. Jejich společným jmenovatelem je zachycení témat souvisejících s mateřstvím a s péčí o děti – obojí bývalo předtím zobrazováno v některých ohledech poněkud idealizovaně. Z hlediska žánrového typu je možné zkoumané deníkové záznamy řadit k spisovatelskému deníku (Nachtigallová) a fiktivnímu deníku (Hlavatá, Traub).

Deníky fejsbukové matky Lucie Nachtigallové se od ostatních zkoumaných děl na první pohled liší svojí formou. Facebookové statusy, jejichž formou je deník napsán, mají větší čtenářský dosah, především na ženskou část čtenářského publika, která hledá inspiraci pro volnočasové aktivity a výlety s dětmi. Posun žánrového typu spisovatelského deníku pozorujeme především v reflexi vlastní tvorby, jež je v deníku značně oslabena. *Denník chaotickej matky* Dany Hlavaté a *Дневник мамы перwokлассника* Maši Traub jsme z hlediska žánrového typu definovali jako fiktivní deníky.

³² „А моя первая учительница с красивым именем Роза шамкала из-за отсутствия зубов. Ей не успели вставить к 1 сентября новую челюсть. Мы ее тоже боялись, потому что не понимали, что она говорит. Вообще не понимали, чего она хочет. – Шдраст, шежи, меня шовут Шожа Ивашовна, – говорила моя учительница. – Повшитожите.“ (Traub 2009)

Žánrový posun vzniká díky přítomnosti autobiografických rysů, proto lze tyto deníky označit atributem pseudofiktivní.

Ve všech zkoumaných deníkových záznamech byly přítomny četné reminiscence: u Lucie Nachtigallové se dotýkaly dětí i objektivní reality, u Dany Hlavaté života postavy Lucie před mateřskou dovolenou a Maša Traub do deníku vložila především vzpomínky matky na vlastní školní docházku. Důležitým rysem deníků je dialogičnost. U Lucie Nachtigallové ji pozorujeme pouze v některých záznamech, u Dany Hlavaté je na dialogu vystavěna část textu, v níž jsou popisovány zážitky s dětmi, s rodiči nebo přáteli. Deník Maši Traub je celý napsán formou dialogu – s výjimkou částí věnovaných vzpomínkám.

Prostor v denících Dany Hlavaté a Maši Traub nepulzuje do takové míry jako v případě Lucie Nachtigallové. Dodejme, že prostorová amplituda se v *Denících fejsbukové matky* zvětšuje a zmenšuje úměrně s narůstajícím věkem dětí. Jazykovou stránkou deníkových záznamů je akcentováno jejich tematické zaměření, dominují v nich především jednoduché věty a hovorové výrazy. V denících Lucie Nachtigallové a Dany Hlavaté je možné pozorovat i jistou jazykovou bariéru, která je důsledkem uzavřenosti ženy v domácím prostředí.

Literatura:

Bočková, Hana. 1989–1990. „K problematice deníku jako literárního žánru.“ *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, D 36–37: 37–45.

Dostojevská, Anna Grigorjevna. 1981. *Spomienky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

Ěksmo. n.d. „Maša Traub – knigi i biografija.“ *Ěksmo*. <https://eksmo.ru/authors/traub-masha-ID15229/>.

Gazeta.ru. n.d. „Maša Traub. Pisatel.“ *Gazeta.ru*. <https://www.gazeta.ru/comments/column/traub/?updated>.

Hlavatá, Dana. 2021. *Denník chaotickej matky*. Praha: Naše vojsko.

- Hloušková, Jasna. 1994. „Erupce deníků a memoárů v posledním čtvrtstoletí.“ *Slavia* 63, č. 3: 299–307.
- Literárne informačné centrum. n.d. „Dana Hlavatá.“ *Litcentrum*. <https://www.litcentrum.sk/autor/dana-hlavata/zivotopis-autora>.
- Literárne informačné centrum. n.d. „So spisovateľkou, dramaturgičkou a výtvarničkou Danou Hlavatou.“ *Litcentrum*. <https://www.litcentrum.sk/rozhovor/so-spisovatelkou-dramaturgickou-vytvarnic-kou-danou-hlavatou>.
- Mroczkowska, Małgorzata. 2018. *Dziennik przetrwania. Zapiski niedoskonalej matki*. Poznań: Czwarta strona.
- Nachtigallová, Lucie. 2016. *Deník fejsbukové matky*. Praha: Omega.
- Nachtigallová, Lucie. 2017. *Deník fejsbukové matky pokračuje*. Praha: Omega.
- Nachtigallová, Lucie. 2018. *Deník fejsbukové matky (ne)končí*. Praha: Omega.
- Odehnalová, Lenka. 2021. „Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontacích. Žánry – témata – motivy – recepcie.“ *Diplomová práce, Masarykova univerzita*.
- Odehnalová, Lenka. 2021. „Žánrové specifikum deníkových zápisků věnovaných dětem a jedno česko-slovenské srovnání.“ *Slavica literaria* 24, č. 2: 93–101.
- Pasternáková, Lenka, a Silvia Krásna. 2015. *Psychológia výchovy*. Brno: Tribun EU.
- Pospíšil, Ivo. 1983. *Ruská románová kronika. Příspěvek k historii a teorii žánru*. Brno: Filozofická fakulta J. E. Purkyně.
- Pospíšil, Ivo. 1986. *Labyrint kroniky. Pokus o teoretické vymezení žánru*. Brno: Blok.
- Pospíšil, Ivo. 1992. *Rozpětí žánru*. Brno: Sprint-Print.
- Pospíšil, Ivo. 2005. „Lekce tvůrčího psaní a kvázipostmodernistická poetika Michala Viewegha.“ *STIL* 4: 303–12.
- Pospíšil, Ivo. 2011. „Žánr prozaického deníku Michala Viewegha, poetika, žánrové tradice a souvislosti.“ *STIL* 10: 309–22.
- Špačková, Jana, ed. 2014. *Deník Bronislavy Herbenové. Život ženy na přelomu 19. a 20. století*. Týn nad Vltavou: Nová Forma.

Traub, Maša. 2009. *Dnevník mamy pervoklassnika*. Moskva: AST.
http://loveread.ec/read_book.php?id=3438&p=1.
Viewegh, Michal. 2006. *Báječný rok*. Brno: Druhé město.

PaedDr. Lenka Odehnalová, Ph.D.
Pedagogická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové
Česká republika
lenka.odehnalova@uhk.cz